

2. A magyarázat és a megértés

A megismerés egyik célja: megértés és magyarázat

- Miért akarjuk megismerni magunkat és a környezetünket? Egyrészt azért, hogy tudjuk, *hogyan* vannak / *milyenek* a dolgok, és *miért* úgy vannak.* Szeretnénk érteni a világot, benne önmagunkat, mert így tudunk tájékozódni benne és cselekedni. (Talán azért is, mert szeretnénk ismerős, otthonos világban élni.)
- A *hogyan* / *milyen* kérdésre a válasz egy leírás, a *miért* kérdésre egy magyarázat. De gyakran a kettő szorosan összefügg, a kettő együtt jelentkezik, vagy egyikből adódik a másik.**

Megértés és magyarázat

- A megértés inkább „belső állapotokhoz” kapcsolódik: „aha-élmény”
„Végre megértettem a relativitáselméletet”
- A magyarázat inkább érvelésekhez kötődik: meg tudom indokolni, *miért* van úgy
„Tanár úr, meg tudom magyarázni...”
- Meg lehet-e magyarázni valamit anélkül, hogy értenénk, illetve lehet-e érteni valamit, amit nem tudunk megmagyarázni?
  - Itt a mindennapi nyelvhasználat csak korlátozott támpontot tud adni. A következőkben különféle modelleket / elméleteket vizsgálunk, amelyek esetenként más-más értelemben használják a két kifejezést, de erre az adott helyeken utalunk.
- Lehet-e szempont annak eldöntéséhez, hogy valami jó magyarázat-e az, hogy én (vagy más) (nem) értem?
  - Látni fogjuk, hogy van olyan magyarázat-modell, amelyben a sikeres magyarázatnak nem feltétele a megértés

A kérdések:

---

1. Miért emelkedik a hőmérő higanyszála? (D-N modell, Hempel)
2. Miért kapta el Kati a bárányhimlőt? Miért halt meg Joe a viperamarástól? (Statisztikus, Hempel)
3. Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon? (Oksági)
4. Miért vág fát a hétfégi háza előtt a téli szabadságát töltő családapa? (Intencionális)
5. Miért késett el a hallgató az előadásról? (Narratív)
6. Miért nem hagyta Géza abba a játékot, mikor lehetett látni, hogy egyre nagyobb az adóssága? (Analógia)

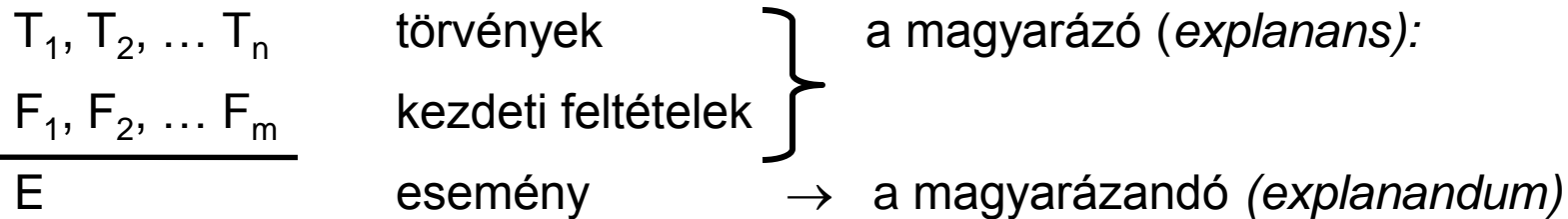
1. Az átfogótörvény-modell (*covering law*, Carl G. Hempel, 1965)

- A) Miért emelkedik a hőmérő higanyszála?
    - Mert melegszik az idő → egyedi esemény egyedi feltétele
    - Mert a fémek hőre tágulnak → általános törvény
  - B) Miért esnek le a testek a környezetünkben?
    - Mert gravitációs erő hat rájuk → általános eseménnytípus speciális feltétele (földi környezet)
    - Mert amire erő hat, az elkezd gyorsulni → egyetemes törvény
- ⇒ Magyarázataink során vagy egyedi eseményekről (A), vagy események egy halmazáról (B) kívánunk számot adni.

Az átfogótörvény modell: deduktív-nomologikus magyarázat

- Az átfogótörvény-modell szerint a magyarázat törvény alá rendelés.

Magyarázatot adni a D-N modellben tehát annyi, mint megadni azt a törvényt vagy azokat a törvényeket, amelyek hatálya alá a magyarázandó jelenség tartozik:

⇒ a „törvény(ek)” átfogja/(ák) a kezdeti feltételeket és a magyarázandó eseményt.

A magyarázat e tulajdonsága miatt *nomologikus* [*nomosz* = törvény]:

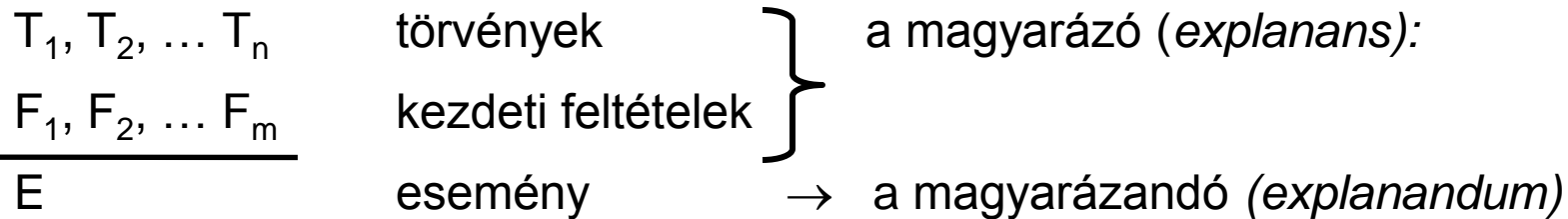
Hempel szerint ez minden tudományos magyarázatra igaz, függetlenül attól, hogy determinisztikus vagy statisztikai jellegű törvényről van-e szó.

Az átfogótörvény modell: deduktív-nomologikus magyarázat

- Determinisztikus (azaz nem-statisztikai) törvények esetében a magyarázat egyben *deduktív* is, azaz:

a magyarázat berendezhető egy logikailag helyes következtetési szerkezetbe.*

(Minden fém tágul hőközlés hatására. A higanyszál fém. A higannyal hőt közlünk. Tehát a higanyszál tágul.)

- A D-N modellben szereplő törvények logikai formája szempontjából fontos:
  - „Ha ez-és-ez, akkor az-és-az” szerkezetűek: kondicionális („Ha *valami fém és hőt közlünk vele*, akkor *tágul*”). Az előtag teljesülése esetén az utótagnak is teljesülnie kell.
  - A szerkezet első részében (ez-és-ez, „*előtag*”) szerepelnek a feltételek: fémből van, hőt kap.
  - A szerkezet második részében (az-és-az, „*utótag*”) szerepel a feltételek teljesülése esetén jelentkező tulajdonság (pld. a tágulás).
  - A törvények egyetemes érvényességűek (univerzálisak): minden, a feltételek által körülhatárolt dologra teljesülnek. „Minden fém hőre tágul”.*

Az átfogótörvény modell: deduktív-nomologikus magyarázat

Összefoglalva:

az átfogótörvény jellegű magyarázatok esetében a magyarázandó esemény logikailag helyes következtetéssel levezethető az átfogó törvényekből a kezdeti feltételek segítségével.

A D-N modell jelentősége

- Számos tudományos törvényünk determinisztikus megfogalmazású.
- Ilyen esetekben magyarázataink az átfogó törvény D-N modelljének fényében (vonatkoznak azok akár múltbeli eseményekkel kapcsolatos magyarázatokra, akár jövőbeli események bekövetkezését illető várakozásaink magyarázatára) logikailag helyesek.
  - A logikai érvényesség / helyesség: minden esetben ha a premisszák (törvények és kezdeti feltételek – együtt az „*explanans*”) igazak, a konklúziónak („*explanandum*”) szükségszerűen igaznak kell lennie
- A D-N modell fényében a magyarázatkeresés egyben törvénykeresés is: azon törvények feltárására irányuló tevékenység, amelyeket azután magyarázatainkban felhasználhatunk.

Magyarázat és előrejelzés szimmetriája a D-N modellben

- Ezzel a sémával nemcsak magyarázni lehet:

Miért beteg az oktató?

Minden romlott étel beteggé tesz.

Az oktató romlott pacalt evett.

Az oktató beteg.

- hanem jövőbeli eseményeket előrejelezni:

Mi fog történni az oktatóval?

Minden romlott étel beteggé tesz.

Az oktató romlott pacalt eszik.

Az oktató meg fog betegedni.

- A séma azonos, a különbség időbeli: a magyarázat már megtörtént eseményekre, az előrejelzés jövőbeliekre következtet.
A magyarázat D-N modellje szerint tehát **a determinisztikus törvényekre épülő előrejelzések (predikciók) egyben magyarázatok is:**
előre jelezzük, hogy mi fog bekövetkezni, és ezzel magyarázatot adunk arra, hogy miért az az esemény fog bekövetkezni.

De tényleg olyan jó az átfogótörvény modell? - I

- Magyarázat-e minden, ami kielégíti az átfogó törvénymodellt?
  - T: Ha 38 feletti értéket mutat a lázmérő, lázas vagyok
  - F: 39 fokot mutat a lázmérő
  - E: Lázás vagyok
- Mindez kielégíti a modellt, de nem magyarázat. Lehet, hogy a lázmérőről tudom, hogy lázas vagyok, de a lázmérő által mutatott érték nem *magyarázza*, hogy lázas vagyok.
- Nem a láz okából, hanem a láz tünetéből következtek arra, hogy lázam van.
- Másik példa: T: ha esik a barométer vihar közeledik, F: Esik a barométer, E: Vihar közeledik
- Ezekben a helyzetekben megjelenik az aszimmetria:
  - A vihar közeledtével (a légnyomás megváltozásával) magyarázhatjuk a barométer esését, de fordítva nem
- Bizonyos D-N magyarázatok okságiak ($F=ma$), bizonyosak azonban nem
  - Az inga hossza magyarázza a lengésidőt, de a lengésidő a hosszat nem!

De tényleg olyan jó az átfogótörvény modell? - II

- Hogyan tudjuk az irrelevanciát kiszűrni a törvényből?
  - T: Minden almvas piros (Almvas = vagy alma k-ban t-kor, vagy vasoxid)
- Hibás egyesítés
  - T: Kepler törvényei + Boyle törvénye együtt magyarázata lesz Kepler törvényeinek.
  - Mindez kielégíti a D-N modellt, de ez jó magyarázat?
  - Sőt: minden törvényünket egyesíthetjük és abból minden következik – ez jó magyarázat?
- Valószínűségi magyarázat
  - Miért kapta el Kati a bárányhimlőt? Azért kapta el, – mondja az orvos – mert együtt játszott Mirandával, akinek bárányhimlője volt.
  - Miért halt meg Joe a viperamarástól? Mert nem vette észre az állatot, az megmarta, és a megmárt emberek 4/5-e meghal a marástól.
  - Hogyan rendezhető ez D-N modellbe? Van olyan törvény, mely szerint:
T: „mindenki, aki bárányhimlős gyerekekkel játszik, megkapja a betegséget” ill. „Mindenkik akit vipera mar meg meghal”? Nyilván nincs.

2. Statisztikus magyarázat (Hempel)

- Miért kapta el Kati a bányahimlőt?
- A D-N modell helyett ilyen esetben valószínűségi magyarázat alkotható, amelyek egyszerűsített sémája a következő:

(P1) Az F dolog p valószínűséggel O .	valószínűségi-statisztikai törvényt
(P2) F_i	kifejező állítás: $p(F, O)$
(K) O_i	egyedi, esetleg komplex tényt kifejező állítás
	magyarázandó eseményt kifejező állítás

F_i : Kati a fertőzött Mirandával játszott

$p(O, F)$: „minden bányahimlős gyerekekkel játszó személy jelentősen nagyobb valószínűséggel fertőződik meg, mint az, aki nem játszik bányahimlős gyerekekkel,” ezért

O_i : Kati elkapta a bányahimlőt

A statisztikus magyarázat nem deduktív

- *Miért halt meg Joe a viperamarástól?*

Azért, mert vipera marta meg, és akit vipera mar meg, azok 80%-a meghal.

**(P1) Akit, vipera mar meg,
azok 80%-a meghal.**

(P2) Joe-t vipera marta meg.

(K) Joe meghalt.

- Miért élte túl Joe a viperamarást?*

Azért, mert Joe-t vipera marta meg, és vipera mar meg, azok 20%-a túléli.

**(P1') Akit, vipera mar meg,
azok 20%-a életben marad.**

(P2) Joe-t vipera marta meg.

(K') Joe életben maradt.

- P1-ben egy statisztikus, nem-determinisztikus törvényszerű összefüggés található.
- Ez a magyarázat azonban nem lehet deduktív, azaz nem lehet logikailag helyes következtetés, ugyanis:

a premisszák igazsága nem alapozza meg kétséget kizáróan a konklúzió igazságát, hanem csak valószínűsíti azt.* (Vagyis itt lehet minden premissza igaz ÉS a konklúzió hamis!)

Induktív-statisztikus magyarázat

- *Miért halt meg Joe a viperamarástól?*

Azért, mert Joe-t vipera marta meg, és akit vipera mar meg, azok 80%-a meghal.

- Bár ez a magyarázat is nomologikus (ennyiben hasonlít a D-N modellre), hiszen egy törvényszerűség alá rendeli az eseményt, de nem deduktív, hanem ún. induktív jellegű magyarázat.

A magyarázatban szereplő premisszák még igazságuk esetén is csak valószínűsítik a konklúzió igazságát: különböző statisztikai törvények esetén az induktív következtetés különböző erősséggel, különböző megalapozottsággal bírhat (ami mindig kisebb, mint 100%).

- Ezért hívja Hempel ezt a valószínűségi típusú magyarázatot induktív-statisztikus modellnek.
- Ez tehát az átfogótörvény-modell **induktív-statisztikus** változata.

3. Oksági magyarázat

Összetett példa: Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon? I.

1. Régen a nők feladata kizárólag a gyereknevelés, a család összetartása volt, amíg a férfiak dolgoztak. Ezek a **nemi szerepek megváltoztak**, most már a nők is munkát vállalnak. Ez a változás több okra vezethető vissza:
  - a) A XX. század elején még magas volt a csecsemőhalálozás, a későbbiekben azonban az **egészségügy fejlődése** miatt egyre több újszülött maradt életben. A családoknak, ha utódokat akartak felnevelni, egyre kevesebb gyereket kellett vállalniuk. A nőknek emiatt egyre több idő állt rendelkezésükre.
  - b) A nők már a világháborút megelőző években harcoltak **egyenlő jogaikért**. Ennek a harcnak is az eredménye, hogy manapság a nők már ugyanúgy dolgoznak, jövedelemmel rendelkeznek mint a férfiak.

Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon? II.

- c) Úgy a háborúk, mint az azt követő szocializmus évei alatt a termelékenység növelése érdekében fontossá vált a munkaerő létszámának az emelése. A **növekvő munkaerő-igény** miatt az állam is támogatta a nők munkába állását.
- d) A világháborút követően egyre többen költöztek a városokba, egyre többen változtattak lakóhelyet vagy éppen munkahelyet. Emiatt az akár évszázadokig egy helyen élő, **hagyományos családok**, amelyekben több generáció élt együtt, **szétestek**. Helyettük az a nukleáris családmódel vált egyeduralkodóvá, amelyben csak a szülők élnek együtt gyerekeikkel. Ennek a családnak a gazdasági fenntartásában a nőknek is részt kell venniük.

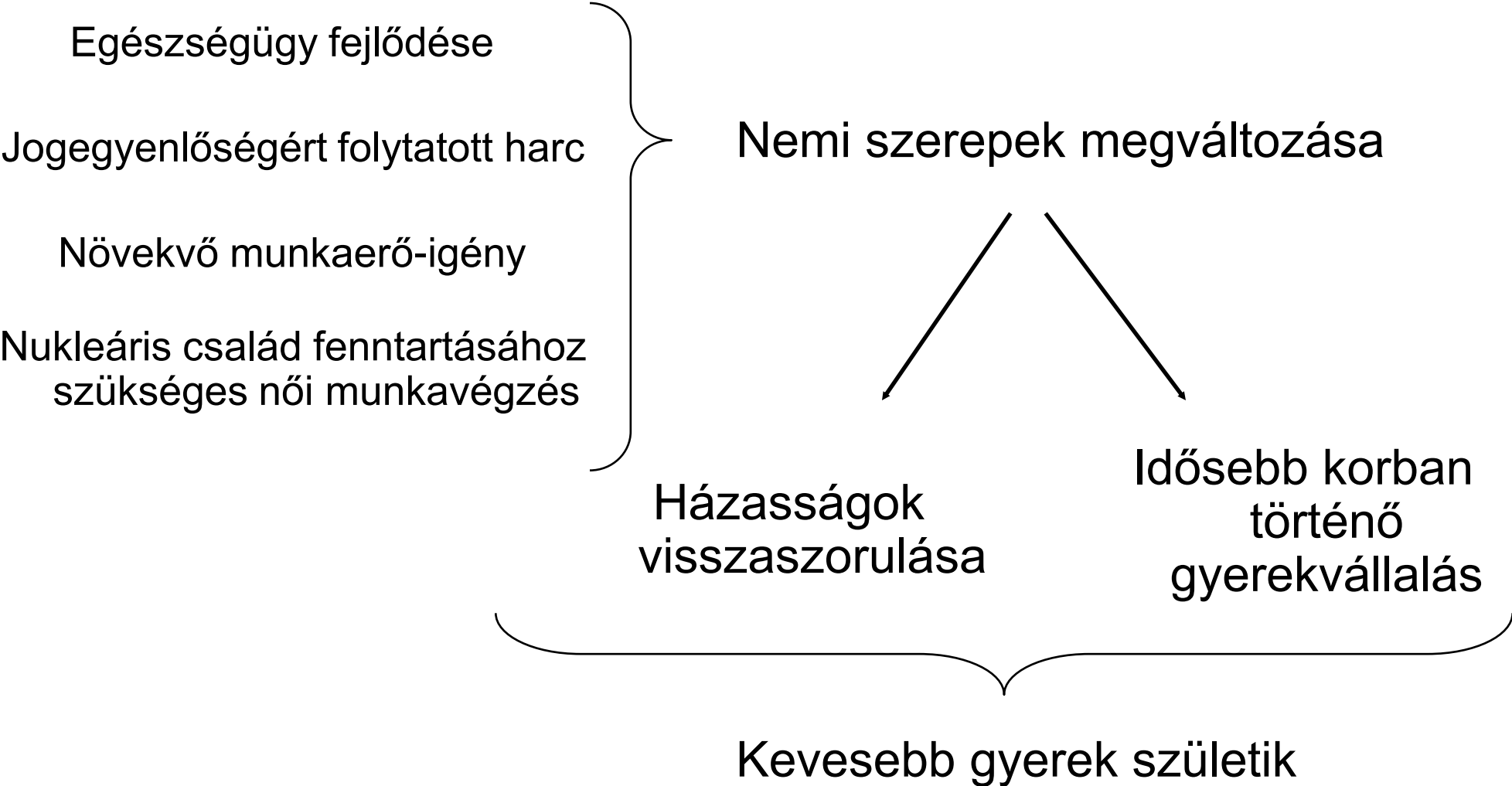
Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon? III.

---

3. A nemi szerepek változásának köszönhetően

- a) Manapság egyre kevesebb házasságot kötnek a fiatalok. Ez a gyerekszám csökkenést részben magyarázza, hiszen a **gyerekvállalás a mi kultúránkban** még mindig a **házasságban élő szülőkre a jellemzőbb**, az élettársi kapcsolatban élők kevésbé nevelnek fel utódokat.
- b) A nők egyre **idősebb korokban vállalnak gyereket**. Csak a karrier-építés, a biztonságos anyagi háttér megteremtése után kerül sor a családalapításra.

Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon? IV. Egy meglehetősen összetett oksági magyarázat:

Az oksági magyarázatok főbb jellemzői

- A magyarázat jellemzője, hogy okokra hivatkozik (de nem indokokra!).
- Bizonyos eseményhalmazokhoz vannak oksági *törvényeink*, ezek esetében működhet a D-N modell, mert van olyan oksági törvény, amelynek alárendelhetők a kezdeti feltételek (amelyek között szerepelni fognak az okok) és a magyarázandó jelenség (az okozat).
  - Pl. folyadékok forrását tudjuk természettörvényekkel magyarázni: sokszor sok módon megfigyelhető a jelenség, a törvények „univerzálisak” (Egy állítás akkor univerzális, ha „MINDEN” x-re igaz)
- Számos esetben azonban *egyedi eseményeket* magyarázunk okságilag: olyan egyedi eseményeket, amelyhez nem áll rendelkezésre oksági törvény:
  - Pl. Napóleon császárrá koronázása egyedi (megismételhetetlen?) esemény volt – nem tudjuk értelmesen univerzális állításokkal egy törvény alá rendelni*⇒ következésképpen, nem is rendelhetők átfogó törvény alá.
- Az utóbbiak, azaz azon egyedi eseményekre vonatkozó oksági magyarázatok, amelyekhez nincs oksági törvény, biztosan kilógnak az átfogótörvény-modell keretei közül.**

4. Az egyéni cselekvés intencionális magyarázata és modellje

- Miért vág fát a hétvégi háza előtt a téli szabadságát töltő családapa?

- Különítsük el az események két típusát*:

- Természeti események – a magyarázathoz az *okok* ismerete szükséges.

Mi és miért történt? Pl. Napfogyatkozás. A természeti törvények és a kiinduló feltételek mondják meg, hogy mi és miért történt. (kivéve, ha az egyiptomi főpap kérdez rá, mert akkor lehet intencionális)

- Szándékos cselekedetek – a magyarázathoz az *indokok* ismerete szükséges

Mit tett és miért? *Mit* csinál? Fejszével vágja a fát. *Miért* csinálja? Mert azt szeretné, hogy meleg legyen; és mert azt hiszi, hogy hideg van, a fa ég a kályhában, és meleget ad. Hitek és vágyak vezetnek a cselekvés megértéséhez, a fizikai mozgás önmagában nem elég.* (Az ösztönös cselekvés nem szándékos, és fizikailag magyarázható.)

- A cselekedetek intencionális magyarázata általánosan: Azért teszi, mert azt hiszi, hogy *K* körülmények állnak fenn, és azt szeretné, hogy *V* legyen, és továbbá azt hiszi, hogy *V*-t elérni *K* körülmények között a *C* cselekedet segítségével lehet.

- A cselekvés modellje részletesebben:

Hitek+vágyak** → (akarat** →) elhatározás, döntés** → akarat → cselekvés

5. Narratív magyarázat

- Miért késett el a hallgató az előadásról?, - Időben elkészültem, és éppen amikor indulni akartam, becsöngetett a szomszéd. Hívott, hogy segítek, mert a férje rosszul lett, és eszméletlenül fekszik a kádban. Kivettük a kádból, és megvártam velük a mentőket. Azután rohantam, ahogy tudtam, de abban a zűrzavarban még arról is elfeledkeztem, hogy ideszóljak. Bocs.
- A magyarázat egy elbeszélésként, narratívaként áll elő. Az elbeszélés történéseket kapcsol össze: ez történt, azután ez történt stb. Az események nem pusztán időrendben követik egymást, hanem közöttük értelmes kapcsolat áll fenn. Továbbá a történet maga is értelmes egészet alkot. Az elbeszélés tehát értelmes kapcsolatot létesít az események között, valamint elhelyezi és értelmezi őket a történet egészében.
- Miért történt? Mert ilyen is ilyen események előzték meg, és ebben a történetben ilyen előzmények után „természetesen” adódott ez az esemény. Vagyis hétköznapi elméleteink, hétköznapi tapasztalataink és a józan ész alapján ilyen események után ez történik.**
- A narratív magyarázat egyedi események magyarázatára alkalmas, (általában) nem képes események halmazát magyarázni.***

6. Az analógiás magyarázat

- Miért nem hagyta abba a szerencsejátékot?
  - Mert **ugyanúgy** nem tudott leszokni a szerencsejátékról, **mint** az alkoholista az alkoholoról...
    - Egyedi esemény, viselkedés stb. magyarázatára vonatkozó eseti analógia.

- Miért nem lehet abbahagyni a szerencsejátékot?
  - Mert **ugyanúgy** szenvedélybetegség, **mint** az alkoholizmus...
    - Események, viselkedések stb. halmazára vonatkozó általános analógia.

Egy kis összefoglaló: a magyarázat

- A magyarázat a válasz a *miért* kérdésre. A kérdés
  - természeti eseményekkel
  - cselekedetekkel
  - történeti eseményekkel kapcsolatban
- Magyarozattípusok: nem teljesen elváló diszjunkt kategóriák!
  - Logikai D-N (itt külön defináltuk, hogy ebben a felfogásban mi a magyarázat!)
  - Oksági
  - Statisztikus
  - Intencionális
  - Narratív
  - Analógiás
- Mikor kielégítő egy magyarázat?
  - Minden magyarázati modell egyben meghatározza az alkalmazási területét és sikerességi kritériumait. (Vagyis a magyarázattípus azonosítása után kritizálhatóvá válik a konkrét magyarázat!)

De a helyzet bonyolultabb! – néhány kérdésre több magyarázattípus adható Miért sok Magyarországon a roma munkanélküli? –

- **Válasz 1*:** „Mivel a romák a segéllyel ugyanannyi bevételhez jutnak, mintha dolgoznának, ezért úgy gondolhatják, hogy nem érdemes dolgozni.” (**intencionális**)
- **Válasz 2:** „Mert a többségi társadalom előítéletes a romákkal szemben, emiatt nem veszik fel őket dolgozni a munkahelyekre.” (**oksági**)
- **Válasz 3:** „Mivel az áthagyományozódó értékrendben nincs tisztelete a rendszeres munkavégzésnek, ezért a romák nem tartják fontosnak azt, hogy dolgozzanak.” (**intencionális**)
- **Válasz 4:** „Mert a roma fiatalok nem kerülnek be se az egyetemre, se az ennél alacsonyabb képesítést adó iskolákba. Nem lesz emiatt olyan végzettségük, amivel el tudnak helyezkedni.” (**oksági**)
- **Válasz 5:** „Tegnap elmentem egy álláshirdetésre, ahol nekem azt mondták, hogy már minden hely betelt, de az utánam érkezőt mégis felvették. Ezt követően felkerestem a munkahely igazgatóját, hogy panaszt tegyek nála, de ő azt mondta, hogy náluk nincs semmiféle diszkrimináció. Mikor távoztam, kezet nyújtottam neki, de ő nem volt hajlandó elfogadni. Ma ugyanúgy kudarccal jártam, amikor egy másik álláshirdetésre mentem el. Elegendem van a sorozatos megaláztatásból, inkább nem is keresek állást.” (**narratív**)

Miért sok Magyarországon a roma munkanélküli? – Az erre a kérdésre adott egyetlen válasz több okra vezethető vissza

---

- Ha a narratív választ nézzük, több magyarázattípus állhat mögötte:
  - az egyén személyes tapasztalata, az általa megélt múltbeli eseménysorozat alapján arra következtethetünk, hogy a társadalom előítéletessége miatt sok a roma munkanélküli (**oksági magyarázat**)
  - feltételezhetjük, hogy az állásinterjúztatónak negatív tapasztalata van több romával szemben. Azért nem vesz fel romát, mert úgy gondolja, hogy jobb nem együtt dolgozni romákkal (**intencionális magyarázat**)
  - „Évek óta egyre több roma költözik az utcánkban. Egyre több a konfliktus velük, zajonganak, nem hagynak nyugtot nekünk. Tegnap is este át kellett már mennem a szomszédba szólni, hogy ne hallgassanak olyan hangosan zenét. Erre ma bemegyek a munkahelyemre, és egy roma jelentkezik munkáért. Hát dehogy fogom én őt felvenni, nem akarok még a munkahelyemre is egy romát! (**narratív magyarázat**)
  - a romák számára nem is fontos a munkavégzés, emiatt nem is próbálkoznak kitartóan az álláskereséssel (**intencionális magyarázat**). Azért nem elég kitartóak, mert az áthagyományozódó értékrendszerben nincs benne a tartós munkavégzés fontossága (**oksági magyarázat**)
  - és bármelyik fenti magyarázat keveredhet egymással, épülhet egymásra.

Megértés

- Eddig a magyarázati modelleknél egyaránt vizsgáltunk természettudományos és társadalomtudományos eseteket is. Sokak szerint nincs alapvető különbség a különböző tudományterületek között.
- A megértés azonban általánosabb, mint a magyarázat. A megértés két értelmezése:
  - Megértés = az ismeretlen beillesztése egy értelemösszefüggésbe a szövegértés mintájára. Az ismeretlen értelmezése az összefüggésrendszerben és az összefüggésrendszer újraértelmezése ez alapján.* (lásd az antropológia példáját alább)
  - Megértés = az ismeretlen visszavezetése az ismertre.** (pl. oksági vagy intencionális magyarázat)

De eredményeztek-e megértést a fenti magyarázatok?

Nem érezzük-e azt, hogy szerényebb összefüggésrendszerbe illesztik be az eseményeket, mint ahogyan valójában megértjük őket? (vezet-e megértéshez a D-N modell?)

-
- Több hagyomány *szembeállítja* a természettudományt és társadalomtudományt. E szerint:
    - Míg a természettudományok szabályosan ismétlődő eseményeket rendelnek általános törvények alá (*nomothetikusak*) és a magyarázó jelleg dominál
    - A humán és társadalomtudományok egyedi és egyszeri események leírását nyújtják a maguk esetlegességében (*ideographikusak*) és a megértő jelleg dominál
  - Akár helyes ez a szembeállítás, akár nem, úgy tűnik, hogy amíg a természettudományokban a megértés a magyarázat után következhet (és továbbra is kérdés, hogy a fenti magyarázati modellek esetében következik-e), a társadalomtudományok sokszor magyarázat *helyett*, azzal szemben keresik a megértést! Univerzális törvényekből való levezetés helyett valami mást:
  - Clifford Geertz (lásd alább): az antropológia "nem törvénykereső kísérleti tudomány", hanem "értelmező tudomány"

Max Weber és a megértő szociológia I.

- Mi a célja a megértő szociológiának?
  - Annak **megértése**, hogy a társadalom tagjai **miért** cselekszenek, viselkednek, gondolkodnak úgy, ahogy cselekszenek, viselkednek, gondolkodnak. Nem elég tehát pusztán megismerni a cselekvést. Annak motivációit, okait is fel kell tárni.*
- Hogyan történik a megértés?
  1. Lehet **intellektuálisan** megérteni valamit. Erre példa: $2 \times 2 = 4$. Ezt a tételt logikailag, racionális módon meg tudjuk érteni.
  2. Lehet **érzelmi összefüggéseiben** megérteni valamit. A művészi produktumokat (egy festményt, egy zeneművet) irracionálisan, a „beleérzően újra átélő megértés” segítségével tudjuk megérteni.
- A megértést segítheti, de annak gátat is szabhat, hogy *„valóságos érzéseket, pillanatnyi indulatokat [...] és a belőlük következő [...] irracionális reakciókat annál evidensebb módon vagyunk képesek emocionálisan újra átélni, minél hajlamosabbak vagyunk magunk is az ilyesmire”.*

Max Weber és a megértő szociológia II.

- Ha valami olyat szeretnénk megérteni, ami nagyon eltér a saját értékeinktől, akkor Weber szerint az **ideáltípusból** kell kiindulni.
  - Az ideáltípus valamilyen jelenség lényeges jellemzőinek az összessége.
  - Minden irracionális jelenséget az ettől az ideáltípustól való eltérésnek kell tekinteni.

„Egy „tőzsdepánik” magyarázatakor például célravezetőbb először megállapítani, hogy miként zajlott volna le a dolog, ha nem játszottak volna közre irracionális érzelmek és indulatok, és csak ezután célszerű bevezetni a „zavaró tényezőkként” fölfogott irracionális összetevőket.” Mindez „arra használható a szociológiában, hogy a reális, mindenféle irracionálisok (érzések, indulatok, tévedések) által befolyásolt cselekvést a tisztán racionális viselkedés esetén várható folyamattól való „eltérésként” érthessük meg.”

Clifford Geertz és a kulturális antropológia I.

■ Mivel foglalkozik az antropológia?

- Minden ember azonos alapvető biológiai jellemzőkkel születik, de attól függően, hogy hol nő fel, különböző éghajlattal, ételekkel, nyelvekkel, vallásos képzetekkel stb. találkozhat. Az embert formálja környezete, a világ, ahol él. Az **antropológia fő célja megérteni** azokat az általános kényszereket, melyek között az emberek élnek, és azokat a különbségeket, melyek nyilvánvalóak az egyes társadalmak és kultúrák között.*

■ Hogyan történik a megértés?

1. A megfigyelt és a megfigyelő kölcsönös viszonyának keretében történik**, amelynek során
2. a megfigyelő sok bonyolult, egymásra rétegződő és összegabalyodó jelentéssel találkozhat.***
3. Ezt a jelentést kell értelmezni úgy, hogy figyelembe kell venni: **egy valóságnak többféle interpretációja lehetséges:**

„Éppúgy nem mondhatjuk, hogy csak egyféle vallásos állapot létezik, mint ahogy azt sem, hogy csak egyféleképpen lehet valami iránt tisztelettel viseltetni”.

Clifford Geertz és a kulturális antropológia II.

- Példa a valóság többféle interpretációjának megértésére: **kakasviadal Balin***. Egy szemlélő ezt értelmezheti így: férfiak játszanak pénzért egy olyan hazárdjátékot, amelynek célja az, hogy az egyik versenyző kakasa végezzen a másik versenyző kakasával. E mögött a felszín mögött azonban **több, más jelentéssel bíró értelmezés** is „megbújik”. Ezek Geertz szerint például:
  1. A tulajdonos pszichológiai azonosulása a kakassal.
  2. A kakasviadal kapcsolata a Balin élők hiedelemvilágában létező démonvilággal.
  3. „*Mély viadal*”, ami nem csak a nyereségről és a veszteségről, hanem tiszteletről, megbecsültségről és méltóságról is szól. (senki nem fogad a saját csoportjához tartozók kakasai ellen, még ha esélytelenek is)
  4. A kakasviadal képében megjelenő státushierarchia és csoport hovatartozás.
  5. Stb.
  - Ha ezeket a többlet jelentéseket mind figyelembe tudjuk venni, fel tudjuk ismerni: **csak úgy válhat valóra a jelentés megértése.**

Max Weber és Clifford Geertz

- Weber szerint az irracionális cselekvés megértését az alábbi tényezők megnehezítik:
  - Az előtérben megfigyelhető okok **elfedik** a valódi okokat. Ez előbbi tényezők nagyon gyakran maga a cselekvő előtt is elleplezik a valódi összefüggéseket.*
  - A cselekvőt több inger befolyásolhatja. Mi, külső szemlélőként nem tudjuk, hogy melyik alapján hozza meg döntését, melyik befolyásolja leginkább.**
  - A cselekvő és a megfigyelő számára más és más a cselekvés célja. Amit mi egyféleképpen látunk, a mögött *„fölöttéb különböző értelmi összefüggések húzódnak meg”*.
- A Geertz és a Weber által képviselt „megértés” itt találkozik egymással. Mindkét esetben a megfigyelt személy saját világát (motivációit, hátterét, életvilágát) kell megértenünk ahhoz, hogy meg tudjuk érteni cselekedeteit, viselkedését.